MEMO Hrvatski

Pregled hrvatske gramatike

FONETIKA I FONOLOGIJA

Fonetika je znanstvena disciplina koja proučava ljudski govor odnosno glasove ljudskog govora.
Fonologija je znanstvena disciplina koja proučava kako jezik iskorištava glasovni materijal radi komunikacije.

Glas

Glas je najmanja govorna jedinica koja služi za razlikovanje značenja.
S obzirom na položaj (otvorenost) govornih organa glasove djelimo na **suglasnike** (konsonante) i **samoglasnike** (vokale).

Suglasnici

p	b	m	f	v	t	d	n	c	z	s	č	ć	dž	đ	ž	š	j	lj	nj	k	g	h	l	r

Suglasnici su glasovi koji nastaju prolaskom zraka kroz potpuno ili djelomično spojene govorne organe.

Način tvorbe	Mjesto tvorbe				
	Usmeni	Prednjojezični	Srednjojezični	Zadnjojezični	Položaj glasiljki
Praskavi	b	d		g	zvučni
	p	t		k	bezvučni
Praskavo-tjesnačni			dž		zvučni
		c	č		bezvučni
			đ		zvučni
			ć		bezvučni
Tjesnačni		z	ž		zvučni
	f	s	š	h	bezvučni
	v	l	lj		zvonki
			j		
Nosni	m	n	nj		
Drhtavi			r		

Dioba suglasnika prema načinu tvorbe, mjestu tvorbe i položaju glasiljki.

Samoglasnici

a	e	i	o	u

Samoglasnici su glasovi koji nastaju slobodnim (bez prepreka) prolaskom zračne struje kroz govorne organe. Samoglasnici mogu stajati samostalno, bez pratnje drugog glasa, te mogu činiti slog.

Fonemi

Fonemi su jezične jedinice bez značenja koje se radi sporazumjevanja udružuju u nizove (veće jezične jedinice) sa značenjem - riječi. Npr. fonemi: *s, m, b* sami nemaju nikakva značenja, ali razlikuju značenja riječi *siti, miti, biti*.

Slog

Slogovi su međusobno povezani fonemi bez značenja.
Slog je najkraći odsječak govora koji je izgovorno nedjeljiv i u govoru se osjeća kao izgovorna cjelina. *br-zo, vr-tje-ti, ta-ma*

Naglasak

Isticanje sloga **jačinom**, **visinom** i **trajanjem** tona naziva se **naglasak** (akcent).
U sustavu hrvatkog književnog jezika razlikujemo četiri naglaska:

Ton	Trajanje	
	kratki	dugi
silazni	\\	⌒
uzlazni	\	/

Znakovi iznad slova kojima se obilježava naglasak.

kratkosilazni: kȕća, tȍp, slȉkarica
kratkouzlazni: pòtok, jačìna, žèna
dugosilazni: môst, pâmtiti, zlâto
dugouzlazni: rúka, prodávati, primjećívati

MORFOLOGIJA

Morfologija je dio gramatike koja proučava vrste riječi i njihove oblike (morfološku strukturu).

Riječ

Riječi su dijelovi (jezične jedinice) govornog lanca koji imaju svoje značenje i relativnu slobodu premještanja u govornom lancu.
Riječi se mogu sastojati od jednog, dva ili više glasova (*a, ti, potok, mnogostruki...*)

Morfem

Morfem je najmanji odsječak riječi kojemu je pridružen kakav sadžaj, tj ima kakvo značenje. (npr. riječ : soliti - ima 3 morfema : sol-i-ti)

VRSTE RIJEČI

Prema osnovnom značenju sve riječi možemo svrstati u deset vrsta:
Imenice - riječi kojima imenujemo bića, stvari i pojave.
Pridjevi - riječi koje označavju različite osobine bića, stvari i pojava.
Brojevi - riječi koje označavaju količinu i poredak bića, stvari i pojava.
Zamjenice - riječi koje zamjenjuju neke druge riječi.
Glagoli - riječi koje označavaju radnje, stanja i zbivanja.
Prilozi - riječi koje označavaju različite okolnosti pod kojima se vrši neka radnja.
Prijedlozi - riječi koje označavaju odnose među bićima, stvarima i pojavama.
Veznici - riječi koje povezuju dvije riječi ili rečenice.
Čestice - riječi koje iskazuju stav govornika prema onome o čemu se govori, s obzirom na njegovo znanje, želje i osjećaje.
Uzvici - riječi koje izražavaju različite osjećaje.

Podjela s obzirom na promjenu oblika

S obzirom na promjenu oblika riječi se djele na :
Promjenjive (djelomično promjenjive) - riječi koje pod određenim uvjetima mijenjaju svoj oblik.
Nepomjenjive - riječi koje ne mijenjaju oblik.
Kod promjenjivih riječi razlikujemo **osnovu** (dio riječi koji se u promjeni ne mijenja) i **nastavak** (glas ili glasovni skup koji se dodaju osnovi pri tvorbi pojedinih oblika riječi). *Npr. žen-o (ženo), žen-e (žene), plav-oga (plavoga), plav-ih (plavih)...*
Promjena riječi može biti izazvana potrebom da se označi: **rod, broj, padež, lice, vrijeme** i **način.**

Promjenjive:	IMENICE, PRIDJEVI, BROJEVI, ZAMJENICE, GLAGOLI
Nepromjenjive:	PRILOZI, PRIJEDLOZI, VEZNICI, UZVICI, ČESTICE

IMENICE

Imenice su riječi kojima se imenuju **bića, stvari** i **pojave**, njima imenujemo pojave vanjskog svijeta i našeg unutrašnjeg doživljavanja.
Imenice dijelimo:
1. s obzirom na značenje
2. s obzirom na čovjekov dodir

Imenice s obzirom na značenje

Imenice s obzirom na značenje dijelimo na **opće** i **vlastite** imenice.

Opća imenica

Opća imenica je riječ koja je zajednička svim bićima, predmetima ili pojavama iste vrste, a ona može značiti:
1. pojedinu vrstu stvari, bića ili bilo kojeg pripadnika iste vrste: *čovjek, lovac, životinja, vuk, biljka, višnja, kamen, stijene, more, kap,...*
2. **zbirna imenica** je riječ koja u jednini označava skup ili mnoštvo: *cvijeće, perje, plemstvo,...*
3. **gradivna imenica** je riječ koja u jednini označava tvar ili materiju: *kisik, brašno, voda, snijeg,...*

Vlastita imenica

Vlastita imenica je riječ koja služi kao ime pojedinom čovjeku, životinji, stvari: *Marija, Filip, Zagreb, Pula, Kupa, Medvednica,...*

Imenice s obzirom na čovjekov dodir

Imenice s obzirom na čovjekov dodir dijelimo na **stvarne** i **nestvarne (apstraktne) imenice.**

Stvarna (konkretna) imenica

Stvarna (konkretna) imenica je riječ koja znači što opipljivo: **bića, predmete** i **pojave** u čiju se stvarnost možemo uvjeriti pomoću svojih osjetila (*čovjek, drvo, knjiga, svjetlo, zvuk*).

Nestvarna (apstraktna) imenica

Nestvarna (apstraktna) imenica je riječ koja znači nešto neopipljivo što pomišljamo kao stvarno, npr. **radnje:** (*bijeg, učenje*), **duševne pojave:** (*misao, veselje*) i **osobine** (*dobrota, mladost*).

Granica među stvarnim i nestvarnim imenicama nije strogo određena pa se neke od njih, kao one što znače posebno organizirane zajednice mogu smatrati konkretnim, jer su skupovi nečeg opipljivog a mogu se smatrati i apstraktnima jer se ono što one znače ne može opipati.
Npr. pleme, narod, društvo, država.

Gramatičke osobine

Gramatičke osobine imenica su: **rod, broj** i **padež.**

Rod

Rod je gramatička kategorija imenice koja se očituje u slaganju imenica s pridjevskim riječima, a može biti **muški, ženski** i **srednji.**

Muški rod

Imenice muškog roda označavaju muška bića ili se odnose na muško biće:
pas, kokot, konj.

Ženski rod

Imenice ženskog roda označavaju ženska bića ili se odnose na žensko biće:
žena, djevojčica, kobila.

Srednji rod

Imenice srednjeg roda označavaju mlado biće kojem ne treba isticati spol kao i mnoge stvari i pojave koje u prirodi nemaju spola:
dijete, janje, ždrijebe

Broj

Broj je morfološka kategorija po kojoj se razlikuje jedan primjerak onoga što imenica znači (**jednina**) od više primjeraka onoga što imenica znači (**množina**).
grad - gradovi, selo - sela, slika - slike
Izuzeci su imenice koje imaju samo množinu npr. *kola, vrata, škare, hlače*

Padež

Padež je morfološka kategorija u kojoj je oblik riječi ovisan o njezinoj službi i odnosu prema drugim riječima u rečenici. Taj se odnos izriče padežnim nastavcima i naglaskom.
Po odnosu prema ostalim riječima u rečenici padeži mogu biti: **nezavisni** i **zavisni (kosi).**

Nezavisni padeži

Nezavisni padeži ne zavise ni od koje riječi u rečenici (**nominativ, vokativ**).

Zavisni padeži

Zavisni padeži zavise o riječi (**genitiv, dativ, akuzativ, lokativ, instrumental**).
Njima se izriče povezanost onoga što znači njihova osnova s drugim riječima u rečenici.

Padeža ima sedam i odgovaraju na pitanja:

	Pitanja za živa bića	Pitanja za neživa bića
Nominativ	tko?	što?
Genitiv	koga?	čega?
Dativ	komu?	čemu?
Akuzativ	koga?	što?
Vokativ	oj!	ej!
Lokativ	o komu?	o čemu?
Instrumental	(s) kim?	(s) čim?

Promjena riječi po padežima zove se **sklonidba (deklinacija).**

Sklonidba (deklinacija) imenica

JEDNINA	M.R.	Ž.R.	S.R.
N (tko, što)	muškarac	žena	dijete
G (koga, čega)	muškarca	žene	djeteta
D (komu. čemu)	muškarcu	ženi	djetetu
A (koga, što)	muškarca	ženu	dijete
V (oj)	muškarče	ženo	dijete
L (o komu, o čemu)	muškarcu	ženi	djetetu
I ((s) kim, (s) čim)	muškarcem	ženom	djetetom

MNOŽINA	M.R.	Ž.R.	S.R.
N (tko, što)	muškarci	žene	djeca
G (koga, čega)	muškaraca	žena	djece
D (komu. čemu)	muškarcima	ženama	djeci
A (koga, što)	muškarce	žene	djecu
V (oj)	muškarci	žene	djeco
L (o komu, o čemu)	muškarcima	ženama	djeci
I ((s) kim, (s) čim)	muškarcima	ženama	djecom

PRIDJEVI

Pridjevi su riječi koje izražavaju različite osobine bića, stvari i pojava odnosno riječi koje pobliže označavaju imenice.
Pridjevi sužavaju opseg značenja riječi kojima se pridjevaju.
***zelena** trava, **duboko** more, **okrugla** jabuka*
Po značenju pridjevi se dijele na **opisne, gradivne** i **posvojne.**

Opisni (kvalitativni) pridjevi

Opisni (kvalitativni) pridjevi izriču osobine i odgovaraju na pitanje ***kakav?*** (kakva?, kakvo?).
***duboka** rijeka, **miran** pas, **zločesti** dječak*

Gradivni (materijalni) pridjevi

Gradivni (materijalni) pridjevi izriču tvarnost, od čega je što napravljeno.
***biserna** ogrlica, **drvena** klupa, **staklena** kugla*

Posvojni (posesivni) pridjevi

Posvojni (posesivni) pridjevi izriču pripadanje ili kakvu drugačiju povezanost onoga što znače imenice uz koje stoje s onim što znače riječi od kojih su izvedeni, odgovaraju na pitanje ***čiji?*** (čija?, čije?).
***bratov** auto, **kozje** mlijeko, **majčinska** ljubav*

Gramatičke osobine pridjeva

Pridjevi za svaki **rod** imaju posebne oblike.
Pridjev ima i posebne oblike za **broj** i **padež**, isto kao i imenica koju određuje.
Po načinu kako određuju imenicu oblici pridjeva mogu biti **neodređenog** i **određenog** vida.

Neodređeni vid pridjeva

Neodređeni oblici pridjeva kazuju osobine onoga što znače imenice i odgovaraju na pitanje **kakav?.**
***oštar** nož, **ravna** cesta, **lijep** dan*

Određeni vid pridjeva

Određeni oblici pridjeva upotrebljavaju se kada se pridjevom izriče stalna osobina predmeta ili određuje između više stvari različitih osobina. Taj oblik odgovara na pitanje **koji?.**
neodređeno: *Dobio sam jedan remen **plav** i jedan **crn**.*
određeno: ***Plavi** sam poklonio bratu, **crni** još nosim.*

Sklonidba (deklinacija) pridjeva

JEDNINA	M.R.	Ž.R.	S.R.
N (tko, što)	lijep	lijepa	lijepo
G (koga, čega)	lijepa	lijepe	lijepa
D (komu. čemu)	lijepu	lijepoj	lijepu
A (koga, što)	lijep(a)	lijepu	lijepo
V (oj)	lijepi	lijepa	lijepo
L (o komu, o čemu)	lijepu	lijepoj	lijepu
I ((s) kim, (s) čim)	lijepim	lijepom	lijepim

MNOŽINA	M.R.	Ž.R.	S.R.
N (tko, što)	lijepi	lijepe	lijepa
G (koga, čega)	lijepih	lijepih	lijepih
D (komu. čemu)	lijepim(a)	lijepim(a)	lijepim(a)
A (koga, što)	lijepe	lijepe	lijepa
V (oj)	lijepi	lijepe	lijepa
L (o komu, o čemu)	lijepim(a)	lijepim(a)	lijepim(a)
I ((s) kim, (s) čim)	lijepim(a)	lijepim(a)	lijepim(a)

Stupnjevanje ili komparacija pridjeva

Komparacija pridjeva ili stupnjevanje je izražavanje relativnog odnosa osobina dvaju, triju ili više predmeta. Komparaciju u pravilu imaju samo opisni pridjevi. **Gradivni pridjevi** mogu imati komparaciju kada se upotrebljavaju u prenesenom značenju.
Razlikujemo tri stupnja komparacije pridjeva:

1. stupanj - pozitiv

1. stupanj ili pozitiv je oblik kojim se ukazuje o kojoj je osobini riječ.

2. stupanj - komparativ

2. stupanj ili komparativ je oblik kojim se izriče da neki predmet ima neku osobinu u većoj mjeri.
Tvorba: osnova pridjeva + nastavci.
Nastavci koji se u komparativu dodaju osnovi pridjeva su: **-i** (ili **-lji**), **-iji, -ši**

3. stupanj - superlativ

3. stupanj ili superlativ oblik koji se izriče da neki predmet po osobini nadmašuje sve ostale.
Tvorba: prefiks naj + komparativ pridjeva.
Ako pridjev počinje suglasnikom ***j***, onda u superlativu dodavanjem prefiksa naj ostaju u riječi oba ***j***. *najjači, najjadniji*

pozitiv	komparativ	superlativ
crven	crveniji	najcrveniji
lak	lakši	najlakši
skup	skuplji	najskuplji

Izuzeci:

(dobar - bolji; zao - gori; velik - veći, mal(en) - manji; dug - dulji)

BROJEVI

Brojevi su riječi koje kazuju koliko čega ima (**glavni, kardinalni brojevi**), te riječi koje kazuju mjesto u redoslijedu (**redni brojevi**)

Glavni brojevi

Jedan (1), dva (2), tri (3), četiri (4),... osamnaest (18), dvadeset (20), dvadeset i jedan (21), sto ili stotina (100), tisuću (1000), milijun (1000000),...

Redni brojevi

Prvi (1.), drugi (2.), treći (3.), četvrti (4.), osamnaesti (18.), dvadeseti (20.), dvadeset i prvi (21.), stoti (100.), tisućiti (1000.), milijunnti (1000000.),...

Sklonidba (deklinacija) brojeva jedan, dva, tri, četiri

Broj jedan (1) sklanja se kao određeni pridjev s nepostojanim a i ima sva tri roda i oba broja.

jedan, jedna, jedno, jedni, jedne, jedna

JEDNINA	M.R.	Ž.R.	S.R.
N (tko, što)	dva, tri, četiri	dvije, tri, četiri	dva, tri, četiri
G (koga, čega)	dvaju, triju, četiriju	dviju, triju, četiriju	dvaju, triju, četiriju
D (komu, čemu)	dvama, trima, četirima	dvjema, trima, četirima	dvama, trima, četirima
A (koga, što)	dva, tri, četiri	dvije, tri, četiri	dva, tri, četiri
V (oj)	dva, tri, četiri	dvije, tri, četiri	dva, tri, četiri
L (o komu, o čemu)	dvama, trima, četirima	dvjema, trima, četirima	dvama, trima, četirima
I ((s) kim, (s) čim)	dvama, trima, četirima	dvjema, trima, četirima	dvama, trima, četirima

ZAMJENICE

Zamjenice su riječi koje zamjenjuju druge imenske riječi. Njima se označavaju, ali ne imenuju predmeti, bića, svojstva i količine. Zamjenice se dijele:

Prema funkciji

Imeničke zamjenice

Imeničke zamjenice su riječi koje zamjenjuju imenicu (**tko?, što?**)

Pridjevske zamjenice

Pridjevske zamjenice su riječi koje zamjenjuju pridjeve, u rečenici su dodatak imenicama i odgovaraju na pitanja (**koji?, čiji?, kakav?, kolik?**)

Prema značenju

Lične zamjenice

Lične zamjenice (ja, ti, on, ona, ono; mi, vi, oni, one, ona) označavaju odnos sudionika u razgovoru

	Jednina	Množina
1. lice	ja	mi
2. lice	ti	vi
3. lice	on, ona, ono	oni, one, ona (se)

Lična povratna zamjenica

Ličnu povratnu zamjenicu se upotrebljavamo kada želimo reći da subjekt vrši radnju sam na sebi ili je ujedno i objekt radnje.

Za sva tri roda i za oba broja zamjenica **se** ima jedan oblik. *Ja sam **se** vratila. Ti si **se** vratila. Svi su **se** vratili. Baka **se** vratila.*

Posvojne zamjenica

Posvojne zamjenice označavaju kojem licu što pripada. One zamjenjuju posvojne pridjeve i odgovaraju na pitanja **čiji?, čija?, čije?**

Posvojne zamjenice su: **moj, tvoj, njegov, njezin (njen), naš, vaš, njihov**

Posvojno-povratna zamjenica

Posvojno-povratna zamjenica svoj iskazuje pripadanje subjektu bilo kojega roda ili broja. *Ja ću tebi dati svoj sladoled, a ti meni svoju čokoladu. Mi se brinemo za svoj posao, a vi se pobrinite za svoj.*

Pokazne zamjenice

Pokazne zamjenice su pridjevne koje kazuju u blizini kojega se lica nalazi ono što znači riječ uz koju stoji:

	u blizini 1. lica	u blizini 2. lica	u blizini 3. lica
koji?	ovaj	taj	onaj
kakav?	ovakav	takav	onakav
kolik?	ovolik	tolik	onolik

Primjer: *Evo ti ova knjiga, ti meni daj tu, a ona na stolu ne treba mi.*

Pokazni zamjenički pridjevi

Pokazni zamjenički pridjevi su načinjeni prema pokaznim zamjenicama: **ovakav, ovolik** prema **ovaj, takav, tolik** prema **taj i onakav, onolik** prema **onaj.**

Pridjevi koji služe za pojačavanje: **sam, isti.** *On sam ne zna što čini.*

Upitne zamjenice

Upitne zamjenice služe za postavljanje pitanja:

tko, što	imenička zamjenica (*Tko je pod prozorom? Što je u torbi?*)
koji, čiji	pridjevska upitna zamjenica (*Koji je danas dan? Čiji je ovo auto?*)
kakav, kolik	zamjenički pridjev (*Kakav je ovo kišobran? Kolika je temperatura?*)

Odnosne zamjenice

Odnosne zamjenice oblikom su iste kao upitne, ali se njima ne pita, nego se uvodi odnosna rečenica.

Neka se javi tko želi ići u kino. Dogodit će se što se uvijek događa u takvim prilikama.

Neodređene zamjenice

Neodređene zamjenice oblikom su iste kao upitne ili odnosne, a nastaju predmetanjem ili dometanjem nekih predmetaka ili riječi koje upitno značenje pretvaraju u neodređeno:

ne-; ni-; i-; sva-; koje-; po-; pone-; gdje-; što-; -god; god.

Neodređene

netko, nešto, neki, nekakav, nečiji, gdjetko, gdješto, gdjekoji, gdjekakav, tkogod, štogod, kojigod, kakavgod, čijigod

Niječne

nitko, ništa, ničiji, nikakav

Opće

itko, išta, ikoji, ikakav, svatko, svašta, svaki, svačiji, svakakav, sav; ma tko, ma što, ma koji, ma kakav, ma čiji, ma kolik; kojetko, koješta, kojekakav; bilo tko, bilo što, bilo koji, bilo čiji, bilo kakav, tko god, što god, koji god, čiji god, kakav god

GLAGOLI

Glagoli su riječi kojima se izriče **radnja, zbivanje** ili **stanje**, a razlikuju se po:

Po značenju

Glagoli radnje

Glagoli radnje označavaju hotimično djelovanje:

bacati, bježati, čekati, čitati, davati, dovesti, gledati, govoriti, guditi, kupovati, letjeti, misliti, nositi, nuditi, ograditi, osloboditi, ostvariti, plesti, pogledati, pomoći, raditi, reći, skočiti, trčati, tresti, ulaziti, veslati, zvati, zvoniti, žrtvovati, žuriti se

Glagoli zbivanja

Glagoli zbivanja označavaju nehotimično djelovanje:

bujati, cvasti, curiti, daniti se, gnjiti, grmjeti, ječati, kišiti, klasati, klijati, mirisati, nicati, postojati, pupati, rasti, sazrijevati, smračiti se, sniježiti, svitati, topiti se, treperiti, uvenuti, viti se, zasjati, bojati se, debljati, drhtati, mršavjeti, nestajati, ozdraviti, padati, pomladiti se, propadati, razboljeti se, roditi se, starjeti, umarati se, umirati, veseliti se, žalostiti se

Glagoli stanja

Glagoli stanja označavaju nedjelovanje:

A) **boravljenje**	biti, boraviti, ostajati, živjeti
B) **položaj tijela**	čučati, klečati, ležati
C) **mirovanje**	mirovati, šutjeti
D) **boje**	crvenjeti se, zeleniti se
E) **stanje svijesti**	bdjeti, drijemati, spavati

Po vidu

Svršeni glagoli

Svršeni glagoli izriču radnju koja je u određenom vremenu već svršena, bilo u cjelini, bilo samo djelomično. *bacati, ubaciti, dočekati*

Nesvršeni glagoli

Nesvršeni glagoli izriču radnju koja u određenom vremenu još nije svršena. *bacati, nabacivati, čekati, očekivati*

Po predmetu radnje

Prelazni glagoli

Prelazni glagoli su oni glagoli koji uza se mogu imati imenicu u akuzativu kao predmet radnje. *Mačak sjedi u stolici.*

Neprelazni glagoli

Neprelazni glagoli su oni koji ne mogu imati uza se imenicu u akuzativu na koju bi prelazila radnja. *Lisica se oslobodila.*

Povratni glagoli

Povratni glagoli su oni koji imaju uza se **povratnu zamjenicu (se)**. *Previše **se** smiješ. Pripremite **se** za polijetanje.*

PRELAZNI	NEPRELAZNI	POVRATNI
crveniti	pocrvenjeti	crvenjeti se
dovesti	-	dovesti se
ostaviti	ostati	ostaviti se
strašiti	strahovati	prestrašiti se

Glagolska stanja

Glagolska stanja razlikuju se po mogućnosti glagola da se jednim oblikom izrazi podatak o tome da li tko vrši ili trpi radnju, tj. **aktiv** i **pasiv**.

Aktiv

Aktiv je radno glagolsko stanje kojim se izriče da onaj o kome se u rečenici govori vrši radnju. *Učitelji su hvalili dobre učenike.*

Pasiv

Pasiv je trpno glagolsko stanje kojim se izriče da onaj o kome se u rečenici govori ne vrši radnju nego je trpi. *Učenici su hvaljeni od učitelja.*

GLAGOLSKI OBLICI

Infinitiv

Infinitiv je neodređen glagolski oblik koji kazuje samo pojam radnje, a završava na:
a) **ti:** *biti, cvasti, dati, imati, jesti* b) **ći:** *dići, ići, leći, peći, stići*

Prezent

Prezent je glagolski oblik kojim se izriče sadašnje vrijeme. Tvori se od **svršenih** i **nesvršenih glagola** nastavcima **-em**, **-jem**, **-im**, **-am**:

	-em	-jem	-im	-am
ja	tresem	pijem	radim	čitam
ti	treseš	piješ	radiš	čitaš
on, ona, ono	trese	pije	radi	čita
mi	tresemo	pijemo	radimo	čitamo
vi	tresete	pijete	radite	čitate
oni, one, ona	tresu	piju	rade	čitaju

Prezent pomoćnog glagola **biti**:

	nesvršeni prezent		svršeni prezent
	naglašeni oblik	nenaglašeni oblik	
ja	jesam	sam	budem
ti	jesi	si	budeš
on, ona, ono	jest	je	bude
mi	jesmo	smo	budemo
vi	jeste	ste	budete
oni, one, ona	jesu	su	budu

Prezent pomoćnog glagola **htjeti**:

	naglašeni prezent	nenaglašeni prezent
ja	hoću	ću
ti	hoćeš	ćeš
on, ona, ono	hoće	će
mi	hoćemo	ćemo
vi	hoćete	ćete
oni, one, ona	hoće	će

Aorist

Aorist je prošlo svršeno vrijeme kojim se izriče radnja koja se zbila neposredno prije trenutka kada se o njoj govori ili koja se naglo završila. Tvori se od **svršenih glagola** nastavkom **-oh** ili **-h**:

	-oh	-h
ja	dođoh	vidjeh
ti	dođe	vidješe
on, ona, ono	dođe	vidje
mi	dođosmo	vidjesmo
vi	dođoste	vidjeste
oni, one, ona	dođoše	vidješe

Aorist pomoćnih glagola **biti** i **htjeti**:

	biti		htjeti
	naglašeni oblik	nenaglašeni oblik	
ja	bih	bih	htjedoh
ti	bi	bi	htjede
on, ona, ono	bi	bi	htjede
mi	bismo	bismo	htjedosmo
vi	biste	biste	htjedeste
oni, one, ona	biše	bi	htjedoše

Imperfekt

Imperfekt izriče prošlu nesvršenu radnju koja se davno vršila ili je dugo trajala. Tvori se od **nesvršenih glagola**, i to tako da se infinitivnoj ili prezentskoj osnovi dodaju nastavci **-ah**, **-jah**, **-ijah**:

	-ah	-jah	-ijah
ja	vikah	čujah	tresijah
ti	vikaše	čujaše	tresijaše
on, ona, ono	vikaše	čujaše	tresijaše
mi	vikasmo	čujasmo	tresijasmo
vi	vikaste	čujaste	tresijaste
oni, one, ona	vikahu	čujahu	tresijahu

Imperfekt pomoćnog glagola **biti** i **htjeti**:

	biti		htjeti	
ja	bijah	bjeh	hoćah	htijah
ti	bijaše	bješe	hoćaše	htijaše
on, ona, ono	bijaše	bješe	hoćaše	htijaše
mi	bijasmo	bjesmo	hoćasmo	htijasmo
vi	bijaste	bjeste	hoćaste	htijaste
oni, one, ona	bijahu	bjehu	hoćahu	htijahu

Perfekt

Perfekt je glagolsko vrijeme za izricanje prošlosti. Izriče neutralan odnos govornika prema radnji, stanju ili zbivanju. Složeno je od **glagolskog pridjeva radnog** i **nenaglašenog prezenta pomoćnog glagola biti**.

	čitati
ja	čitao, čitala, čitalo sam
ti	čitao, čitala, čitalo si
on, ona, ono	čitao, čitala, čitalo je
mi	čitali, čitala, čitala smo
vi	čitali, čitala, čitala ste
oni, one, ona	čitali, čitale, čitala su

Pluskvamperfekt

Pluskvamperfekt izriče radnju koja se obavljala prije neke druge prošle radnje pa je čest u složenim rečenicama. Pretprošlo vrijeme složeno od **glagolskog pridjeva radnog** i **perfekta** ili **imperfekta pomoćnog glagola biti**.

	čitati	
ja	bijah (bjeh) čitao	bio sam čitao
ti	bijaše (bješe) čitao	bio si čitao
on, ona, ono	bijaše (bješe) čitao	bio je čitao
mi	bijasmo (bjesmo) čitali	bili smo čitali
vi	bijaste (bjeste) čitali	bili ste čitali
oni, one, ona	bijahu (bjehu) čitali	bili su čitali

Futur I

Futur I izriče radnju, zbivanje i stanje koji će se zbiti nakon trenutka govorenja. Futur I je buduće vrijeme složeno od **nenaglašenog prezenta pomoćnog glagola biti** i **infinitiva**.

	čitati	
ja	ću čitati	čitat ću
ti	ćeš čitati	čitat ćeš
on, ona, ono	će čitati	čitat će
mi	ćemo čitati	čitat ćemo
vi	ćete čitati	čitat ćete
oni, one, ona	će čitati	čitat će

Futur II

Futur II označuje radnju koja će se dogoditi prije neke druge buduće radnje. Futur II (egzaktni) je predbuduće vrijeme složeno od **glagolskog pridjeva radnog** i **nesvršenog prezenta pomoćnog glagola biti**.

	čitati		
ja	budem čitao	**mi**	budemo čitali
ti	budeš čitao	**vi**	budete čitali
on, ona, ono	bude čitao	**oni, one, ona**	budu čitali

Imperativ

Imperativ je glagolski oblik kojim se izriče zapovijed, zabrana, poticaj, tvori se od **infinitiva** ili **prezentske osnove nastavcima -j, -i, -ji**; npr. *stoj, nosi, broji.*

Imperativ pomoćnog glagola **biti**:

ja	-	**mi**	budimo
ti	budi	**vi**	budete
on, ona, ono	neka bude	**oni, one, ona**	neka budu

Kondicional

Kondicional je glagolski način kojim se izriče **pogodba, mogućnost** ili **želja.**

Kondicional I ili sadašnji

Kondicional I ili **sadašnji (pogodbeni način)** izriče **mogućnost, želju** i **pogodbu,** a tvori se od **glagolskog pridjeva radnog** i **nenaglašenog aorista pomoćnog glagola biti.**

čitati			
ja	bih čitao	mi	bismo čitali
ti	bi čitao	vi	biste čitali
on, ona, ono	bi čitao	oni, one, ona	bi čitali

Kondicional II ili prošli

Kondicional II ili **prošli (pogodbeni način)** izriče **mogućnost** i **želju** u prošlosti. Tvori se od **glagolskog pridjeva radnog** i **kondicionala prvog pomoćnog glagola biti:**

čitati			
ja	bih bio čitao	mi	bismo bili čitali
ti	bi bio čitao	vi	biste bili čitali
on, ona, ono	bi bio čitao	oni, one, ona	bi bili čitali

Glagolski pridjevi

U hrvatskom književnom jeziku postoje **dva glagolska pridjeva: radni (aktivni)** i **trpni (pasivni).**

Radni (aktivni) pridjev

Radni glagolski pridjev tvori se tako da se infinitivnoj osnovi dodaju nastavci:

jednina	-o, (ao), -la, -lo (bacao, bacala,...)	množina	-li, -le, -la (bacali, bacale,...)

Radni pridjevi pomoćnih glagola

biti	bio, bila, bilo, bili, bile, bila
htjeti	htio, htjela, htjelo, htjeli, htjele, htjela

Trpni (pasivni) pridjev

Trpni glagolski pridjev tvori se tako da se infinitivnoj osnovi dodaju nastavci:

-n, -na, -no, -ni, -ne, -na (bacan, bacana,...)	-jen, -jena, -jeno, -jeni, -jene, -jena (bijen,...)
-en, -ena, -eno, -eni, -ene, -ena (pečen,...)	-t, -ta, -to, -ti, -te, -ta (načet, načeta,...)

Glagolski prilozi

Postoje **dva glagolska priloga: sadašnji** i **prošli.**

Sadašnji ili particip prezenta

Glagolski prilog sadašnji ili particip prezenta imaju samo **nesvršeni glagoli.**
Tvorba: obliku 3. lica množine prezenta dodaje se nastavak -ći uz promjenu ili bez promjene naglaska. Glagolski prilozi pomoćnih glagola biti i htjeti:
biti - budući; htjeti - hoteći

Prošli ili particip perfekta I

Glagolski prilog prošli ili particip perfekta I tvore se samo od **nesvršenih glagola.**
Tvorba: infinitivnoj osnovi dodaje se nastavak -vši ako osnova svršava na samoglasnik ili -avši: *baciti - bacivši, reći - rekavši*

PRILOZI

Prilozi su riječi koje se prilažu uz punoznačne riječi (glagole, pridjeve, priloge, zamjenice i imenice - ako imenica znači radnju) da ih se pobliže odredi. Treba razlikovati posebnu vrstu priloga (čestice) -riječi koje su po obliku prilozi, ali se ne prilažu pojedinim riječima ili dijelovima rečenice već cijeloj rečenici.
Prilozima se izriču:

Različite okolnosti

Različite okolnosti u kojima se vrši radnja ili zbivanja, ili traje stanje uz glagole:
1) mjesto: gdje? kamo? kuda? odakle? otkad? dokle? dokud?
*Bio je **gore**. Otpao je **desni** kotač.*
2) vrijeme: kada? otkada? dokada?
***Danas** je toplo. **Prekjučer** je kišilo.*
3) način: kako? kojim načinom?
*Bilo je **lijepo**. To je **slučajno** saznao.*
4) uzrok: zašto? zbog čega?
***Bezrazložno** se smijao.*

Stupanj osobine

Stupanj osobine
a) uz pridjeve i priloge izvedene od pridjeva ili
b) jakost radnje uz glagole
*Radili su **neobično** brzo. Ne zadržavaj me, **vrlo** se žurim.*

Neodbrojenu količinu

Neodbrojenu količinu uz imenice ili imeničke zamjenice.
*Prošle je zime bilo **mnogo** snijega.*

PRIJEDLOZI

Prijedlozi su nepromjenjive riječi koje označuju odnos među bićima, stvarima i pojavama - izriču različite odnose između onog što znače imenice ili na što upućuju zamjenice. Prijedlog utječe na padež riječi uz koju stoji. Uz nominativ i vokativ nema prijedloga.
Prema postanku prijedloge dijelimo na:

Pravi prijedlozi su oni koji služe samo kao prijedlozi i čije se značenje ne može izvesti ni iz koje druge riječi.
bez, do, iz, k, kod, kroz, među, mimo, na, nad, nakon, niz, o, ob, od, oko, osim, po, pod, prama, prema, pred, pri, preko, proti, protiv, protivu, radi, s, spram, suprot, unatoč, u, uz, za, zbog.

Nepravi su prijedlozi oni čije se značenje može povezati sa značenjem i osnovom druge riječi.
Neprave prijedloge dijelimo na:

Izvedeni prijedlozi

dno, duž, kraj, sred, pomoću, posredstvo, povodom, silom, blizu, mimo, niže, prije, pored, poslije, širom, usprkos, uprkos, van, više

Složeni prijedlozi

Složeni prijedlozi nastaju iz veze dvaju prijedloga ili prijedloga i imenice.
dovrh, ispod, ispred, iza, između, iznad, izvan, nadohvat, nadomak, nadno, nakraj, namjesto, naokolo, napored, naprama, nasuprot, navrh, podno, pokraj, ponad, poput, pozadi, porad, posred, potkraj, poviše, povrh, udno, uoči, usred, usuprot, zaradi.

VEZNICI

Veznici su riječi koje povezuju rečenice i rečenične dijelove.
Službu veznika mogu vršiti i prilozi: gdje, kuda, kamo, odakle, kada, otkad, otkako, kako, dokle, pošto, samo, već, dokle
Službu veznika vrše i neki skupovi od dvije riječi, a ponekad i od više riječi (priloga, veznika, čestica) koji nastaju tako da se značenje jednoga člana doda značenju drugog člana: a da, ako i, a kamo li, ma koliko, samo što i sl.

Veznici prema značenju i službi

sastavni: *i, pa, pak, te, ni, niti*
rastavni: *ili, ili - ili*
suprotni: *a, ali, dok, nego, no, već, pa, pak, kad li, kad ono, kad to, a to, a ono*
isključni: *samo, samo što, tek, tek što, jedino, osim, osim što*
zaključni: *dakle, zato, stoga*
izrični: *da, da li, kako, gdje, e*
vremenski: *čim, dok, kada (kad), kako, pošto, nakon što*
uzročni: *jer, budući da, što, gdje, kako*
namjerni: *da, kako, li, neka*
posljedični: *da, te*
poredbeni i načinski: *kako, kao, kao što, nego, no*
pogodbeni: *ako, da, kada, (kad) li*
dopusni: *premda, iako, ako i, makar*

Sastavni, rastavni, suprotni, isključni i zaključni veznici zovu se **nezavisnima**, a svi ostali **zavisnima**.

ČESTICE (RJEČCE, PARTIKULE)

Čestice su riječi koje iskazuju stav govornika prema onome o čemu govori, s obzirom na njegovo znanje, želju i osjećaje.
Mogu izricati:
potvrđivanje: *da, dakako, doista, neosporno, svakako, uistinu, zaista, zbilja*
nijekanje: *ne, nipošto*
pitanje: *zar, li*
pokazivanje: *evo, eto, eno*
posebno isticanje: *bar, baš, čak, također, upravo*
nesigurnost: *jamačno, možda, valjda, vjerojatno*
sumnju: *navodno, tobože*
suprotnost: *međutim, pak*
isključenje: *samo, jedino*
zaključivanje: *dakle*
dopuštenje: *ipak*

UZVICI

Uzvici su nizovi glasova koji nemaju jasno određenog logičkog smisla nego služe:
a) kao izraz različitih duševnih stanja i dojmova: *uh, oh, eh, juhu,...*
b) kao sredstvo da govornik svrati na sebe čiju pažnju ili da mu što zapovijedi: *hej, ej, oj,...*
c) kao riječi kojima čovjek doziva životinju, dozivajući ih: *mic, šic,...*
d) za oponašanje prirodnih zvukova (onomatopejski uzvici): *pljus, vau, vau*

Naglasak uzvika je različit i za njega ne vrijede naglasna pravila kao za ostale riječi.

GLASOVNE PROMJENE

Glasovi se vrlo rijetko izgovaraju pojedinačno: dolaze najčešće u skupovima: u riječima ili izgovornim cjelinama:

Nepostojano a

Nepostojano a je gubljenje samoglasnika a između zadnja dva suglasnika (*momak - momka, starac - starca*).

Vokalizacija

Vokalizacija je zamjena suglasnika l na kraju sloga ili riječi sa samoglasnikom o (*činio - činila, žmirio - žmirila, prevodilac - prevodioca*).

Palatalizacija

Palatalizacija je glasovna promjena kada se suglasnici k, g, h ispred e ili i u nekim oblicima mijenjaju se č, ž, š (*junak - junače, rekoh - reče, starac - starče*).

Sibilarizacija

Sibilarizacija je glasovna promjena kada se suglasnici k, g, h u nekim oblicima ispred i mijenjanju se c, z, s (*majka - majci, snaha - snasi*).

Jotacija

Jotacija je stapanje nepalatalnog suglasnika s glasom j u novi palatalni suglasnik:

c + j = č	klicati - kličem	l + j = lj	dalek - dalji
d + j = đ	glodati - glođem	n + j = nj	tanak - tanji
g + j = ž	blag - blaži	s + j = š	pisati - pišem
h + j = š	mahati - mašem	t + j = ć	ljut - ljući
k + j = č	jak - jači	z + j = ž	brz - brži

Gubljenje suglasnika

Gubljenje suglasnika kada se nađu dva suglasnika jedan do drugoga, izgovore se i piše samo jedan (*preddvorje - predvorje, bezžični - bežični*).

Jednačenje suglasnika

Jednačenje suglasnika po zvučnosti je izjednačavanje (radi lakšeg izgovora) dva suglasnika različite zvučnosti tako da oba postanu zvučni ili bezvučni.

zvučni suglasnici	b	d	g	dž	đ	ž	z	(-)	(dz)	-
bezvučni suglasnici	p	t	k	č	ć	š	s	f	c	h

rob - robstvo - ropstvo; drugi - drugčiji - drukčiji

SINTAKSA

Sintaksa je lingvistička disciplina koja proučava rečenično ustrojstvo.

REČENICA

Rečenica je temeljna jedinica (skup riječi ili samo jedna riječ) koja služi za prenošenje obavijesti, tj. za sporazumijevanje.

Članjivost rečenice

Članjivost rečenice je gramatičko svojstvo rečenice koje omogućava rastavljanje rečenice na dijelove koji imaju određenu službu u rečenici i određen odnos prema drugim dijelovima.

Rečenični se članovi dijele na **samostalne** ili **glavne** (čine ustrojsvo rečenice) i **nesamostalne** ili **sporedne** (dijelovi samostalnih članova).

Samostalni članovi

Samostalni članovi: predikat, subjekt, objekt, priložka oznaka.

Nesamostalni članovi

Nesamostalni članovi: atribut, apozicija.

Priopćajna svrha rečenice

S obzirom na priopćajnu svrhu rečenice se dijele na:

Izjavna rečenica

Izjavnom rečenicom izjavljuje se da nešto jest ili nije. *Danas je sunčan dan.*

Upitna rečenica

Upitnom rečenicom se nešto pita. *Koliko je sati?*

Usklična rečenica

Uskličnom rečenicom se zriče osjećaj ili jača želja. *Sram te bilo!*

Sve te rečenice s obzirom da li što potvrđuju ili što niječu mogu se podijeliti u dvije vrste:

Potvrdna rečenica

Potvrdne rečenice izriču da nešto jest, da nešto može biti. *Plačem i smijem se. Zašto se on zove čovjek?*

Niječna rečenica

Niječne rečenice izriču da nešto nije, da nešto ne može biti, a poznaju se po niječnom prilogu ili negaciji ne. *Ti više nećeš plakati. Ne smetaj mi!*

Gramatičko ustrojstvo rečenice

Predikat

Predikat u rečenici najčešće kazuje radnju što je vrši subjekt, stanje u kojem se subjekt nalazi ili zbivanje. (*lat.* praedicatum; ono što se o kome ili o čemu izriče)
*Otac **će se ljutiti**. Lopovi **su pokušali pobjeći**.*

Predikat nije ovisan ni o jednom drugom članu rečeničnog ustrojstva, već sadrži najviše podataka o drugim članovima.

Gramatičke kategorije predikata su **lice, vrijeme, način** i **vid,** te kategorije nazivamo **predikatne kategorije.**

Glagolski predikat

Glagoski predikat izriče se glagolskom riječju - jednostavnim ili složenim glagoskim oblikom.
*Tog dana **vidjeh** majku. On nas **uveseljava**.*

Imenski predikat

Imenski predikat sastavljen je od spone (oblici prezenta glagola ***biti***) i imenske riječi. U službi imenskog predikata ne javljaju se samo imenice nego i pridjevi, zamjenice, brojevi i prilozi.
*Ivan **je natjecatelj**. Pas **je nemiran**. Ogrlica **je njena**. Sandra **je druga**. Već **je kasno**.*

Subjekt

Subjekt se u rečenici može odrediti kao predmet o kojem se govori.

Kao subjekt najčešće se javlja imenica u nominativu koja odgovara na pitanje ***tko?*** (za živo) ili ***što?*** (za neživo).
***Psi** laju. **Zrakoplov** se uspinje.*

Gramatičke su **kategorije** subjekta **rod, broj, padež.** Gramatičke kategorije mogu se izreći imenskom riječju (imenicom, zamjenicom, pridjevom, brojem).
*Uskoro će zaći **sunce**. **Ja** plivam. **Mladi** su nestrpljivi.*

Subjekt se s predikatom obavezno slaže u **licu** i **broju.**

Napomena: ima rečenica u kojima subjekt nije neizrečen ili skriven nego ga nema. *Grmi. Smrkava se.*

Objekt

Objekt u rečenici označuje predmet koji zahvaća glagolska radnja, u vezi s kojim se glagolska radnja vrši.
*Kuća je puna **ljudi**. Djevojčica je obrisala **prašinu**.*

Izravni ili direktni objekt

Izravni ili **direktni objekt** dolazi uz prijelazne glagole (glagoli kod kojih radnja "prelazi" sa subjekta izravno na objekt) i gotovo uvijek je u **akuzativu** (odgovara na pitanja *koga?* ili *što?*) ili genitivu koji se akuzativom može zamijeniti (Slavenski genitiv). *Ne znam **put**. Ne znam **puta**.*

Neizravni ili indirektni objekt

Neizravni ili **indirektni objekt** nije u akuzativu ili genitivu koji se akuzativom može zamijeniti. Neizravni objekt je predmet radnje, ali ne pretpostavlja izravan "prijelaz" te radnje sa subjekta na taj predmet. *Vozač usporava **kočnicom**.*

Priložna oznaka

Priložna (adverbna) oznaka je riječ ili skup riječi koje izriču okolnosti (mjesto, način, vrijeme..) u kojima se zbiva predikatna radnja.
*Gledala sam **začuđeno** za njim. **Ovdje** je bolje.*

Po značenju se priložna oznaka uz predikat prepoznaje kao oznaka:

- **Mjesta** *__U vrtiću__ je veselo.*
- **Vremena** *Otac je ustao __rano ujutro__.*
- **Načina** *Skače __kao majmun u kavezu__.*
- **Uzroka** *__Zato__ je zakasnio.*
- **Namjere** *Dašao je __radi naplate__.*
- **Društva** *__Sa susjedima__ je u dobrim odnosima.*
- **Smjera** *Vozimo __prema moru__.*
- **Količine** *Učenici o povijesti __vrlo malo__ znaju.*
- **Dopuštanja** *Odjedrili su __unatoč vjetru__.*

Atribut

Atribut je riječ koja se dodaje kao bliža oznaka imenskoj riječi (imenici, imenskoj zamjenici, poimeničenom pridjevu).

Atribut može biti:

- **Pridjev** *__Morska__ pjena pršti naokolo.*
- **Zamjenica** *__Ovoga__ čovjeka ne poznajem.*
- **Broj** *__Prvi__ automobil nije imao krov.*
- **Imenica u nekom od kosih padeža** *Konobar donese tanjur __hrane__.*

Apozicija

Apozicija je imenica koja pobliže određuje drugu imenicu s kojom se slaže u padežu.
***Grad** Knin postaje sve čišći. Mali **dječak** Ivan dobro pjeva.*

Jedna apozicija može se odnositi na više imenica.
*Nagrađeni su **hrvatski sportaši** Ivanišević, Kukoč i Primorac.*

Rečenice po sastavu

Rečenice se mogu razvrstati u skupine po određenim kriterijima. Jedan od tih kriterija je i **sastav.**

Rečenice po sastavu dijelimo na **jednostavne** i **složene** rečenice.

Jednostavne rečenice

Jednostavne rečenice se svojom strukturom sastoje samo od dijelova osnovnog gramatičkog ustrojstva: samo od predikata, od subjekta i predikata, od subjekta i predikata kojima su pridodani objekt i priložna oznaka.

Kiša pada. Jaka kiša pada. Jaka kiša pada na tlo...

Predikatni skup je skup dijelova kojima se proširuje jednostavna rečenica, a u odnosu su s predikatom.

Subjektni skup je skup dijelova kojima se proširuje jednostavna rečenica, a u odnosu su sa subjektom.

Složene rečenice

Složene rečenice su rečenice složene od dviju ili više rečenica.

Složene rečenice nastaju **sklapanjem.** Rečenice od kojih sklapanje polazi kao od svog ishodišta zovu se **ishodišne rečenice.**

On naglo povuče ručicu i pokrene stroj. (On naglo povuče ručicu. On pokrene stroj.)

Bio je lijep proljetni dan, sunce je obasjalo grad.

S obzirom na način sklapanja složenih rečenica razlikujemo:

Sklapanje povezivanjem

Sklapanje povezivanjem je vrsta rečeničnog slaganja pomoću veznika pri kojem ishodišne rečenice čine cjelinu ali nisu ovisne jedna o drugoj.

Tako sklopljene rečenice zovu se **nezavisnosložene rečenice.**

Nezavisnosložene rečenice se dijele na:

Sastavne rečenice – nezavisnosložene rečenice u kojima se sadržaji slažu po nečem što im je zajedničko (subjekt, glagolska radnja, mjesto radnje ili predmet radnje,...)

Sastavni prilozi i veznici su: ***i, pa, te, ni, niti, nego i, već i***

*Jako je hladno **pa** sam se toplo obukao.*

*Sjeo sam u svoj naslonjač **i** zaklopio oči.*

***Niti** radi, **niti** misli.*

Suprotne rečenice – nezavisnosložene rečenice u kojima je sadržaj jedne rečenice suprotan sadržaju druge rečenice.

Suprotne rečenice najčešće se povezuju veznicima i prilozima: ***a, ali, nego, no, već, samo, kad, dok, kamoli...*** (veznici koji označavaju nepodudarnost ili suprotnost).

*Zašto ste se raspjevali **kad** nemate sluha.*

*U trgovini je sniženje cijena **samo** ja nemam novaca.*

*Nije blago ni srebro ni zlato, **već** je blago što je srcu drago.*

Rastavne rečenice – nezavisnosložene rečenice u kojima se sadržaj rečeničnih ustrojstava međusobno rastavlja.

Rastavni je prilog i veznik ***ili***, u stilskom izrazu ***ilti.***

***Ili** jesmo, **ili** nismo.*

*Je li to bilo danas **ili** jučer?*

*Jesi li čovjek **ili** utvara?*

Izuzetne rečenice – nezavisnosložene rečenice u kojima se iz sadržaja jedne rečenice izuzima dio sadržan u drugoj.

Izuzetni prilozi i veznici su: ***samo, samo što, jedino, jedino što, tek, tek što, osim, osim što, van, do, nego.***

*Bila je mirna **jedino** je disanjem odavala znakove života.*

***Osim što** je lijepa, ona je i pametna.*

*Svi su spavali **samo** je on budan.*

Zaključne rečenice – nezavisnosložene rečenice u kojima se na temelju sadržaja jedne rečenice logički zaključuje sadržaj druge.

Zaključni su prilozi i veznici: ***dakle, zato, stoga, pa.***

*Uvrijedili smo ženu, **dakle** uvrijedili smo i njenu obitelj.*

*Osjetio je da dolazi nevrijeme, **stoga** je zatvorio prozore.*

*Željeli smo pogledati film, **pa** smo otišli u kino.*

Objasnidbene rečenice – nezavisnosložene rečenice u kojima sadržaj jedne rečenice objašnjava sadržaj druge.

Objasnidbeni prilozi su: ***jer, ta*** i stilski ***jerbo.***

*Svinje ničim ne možeš zasititi: **jer** hraniš nezasitne životinje.*

*Molim vas, **ta** svi su pokvareni.*

*Žabu je lako u vodu natjerati, **jerbo** ona i sama skače.*

Rečenični niz – nezavisnosložene rečenice u kojima se pri sklapanju u jednu rečenicu rečenična granica promijeni u nerečeničnu.

U rečeničnom nizu rečenične granice koje označava **točka** (.) mijenjaju se ili u **točku zarez** (;) ili u **zarez** (,) ili u **crticu** (-) ili u **dvotočku** (:).

Otvorite prozore, smrad je nepodnošljiv.

Boja na krovu je ispucala; gume su izlizane; motor je neispravan.

U očima su joj se pojavile suze - ugledala je majku.

Sklapanje uvrštavanjem

Sklapanje uvrštavanjem je vrsta rečeničnog slaganja pomoću veznika pri kojem jedna rečenica postaje ovisna o drugoj. Rečenica u koju se uvrštava zove se **glavna rečenica,** a rečenica koja se uvrštava u ustrojstvo glavne zove se **zavisna rečenica.**

Tako sklopljene rečenice zovu se **zavisnosložene rečenice.**

Zavisnosložene rečenice dijele se s obzirom na odnos zavisne rečenice prema glavnoj na:

Predikatne rečenice – zavisnosložene rečenice u kojima se zavisna rečenica odnosi prema glavnoj rečenici kao dio imenskog predikata prema glagolskom dijelu.

Predikatnim rečenicama svojstvena je nazočnost oblika pomoćnog glagola ***biti*** u glavnoj rečenici koji čini tzv. **sponu.**

*Crtež **je** što je nacrtano.*

*Takva **je** da bolje nema.*

Predikatne rečenice nemaju veznika, ali u službi veznika najčešće dolaze odnosne zamjenice.

*Ni muzika nije **što** je nekad bila.*

Subjektne rečenice – zavisnosložene rečenice u kojima se zavisna rečenica odnosi prema glavnoj rečenici kao subjekt prema predikatu.

Subjektnu rečenicu s glavnom obično povezuje odnosna zamjenica ili koja druga riječ u službi veznika: da, te, kako...

*Glavno je **da je krov završen.***

*Neka bude **kako si rekao.***

*Primjetili su odmah **da nešto nije u redu.***

Objektne rečenice – zavisnosložene rečenice u kojima se zavisna rečenica odnosi prema glavnoj kao objekt kao predikatu.

Objektna rečenica odgovara na pitanje koja se postavljaju za objekt ***koga? što?***.

Objektnu rečenicu s glavnom obično povezuje odnosna zamjenica i prilog.

*Primjećujem **da me voliš.***

*Sada vidim **kako se gradi kuća.***

*Ispričat ću ti **što sam čuo.***

Priložne rečenice – zavisnosložene rečenice u kojima se zavisna rečenica prema glavnoj rečenici odnosi kao priložna oznaka prema predikatu.

Kao i priložne oznake, priložne se rečenice dijele s obzirom na značenje okolnosti koje se njima izražava na:

Mjesne rečenice – zavisnosložene rečenice u kojima se zavisna rečenica prema glavnoj rečenici odnosi kao **priložna oznaka mjesta** prema predikatu.

Mjesnu rečenicu s glavnom povezuju odnosni mjesni prilozi: ***gdje, kamo, kuda, otkuda, dokle...***

*Neka ide tamo **otkuda je došao.***

*Neka trče **kamo hoće.***

*I vrati se **odakle je i krenuo..***

Vremenske rečenice – zavisnosložene rečenice u kojima se zavisna rečenica prema glavnoj rečenici odnosi kao **priložna oznaka vremena** prema predikatu.

Vremenskim se rečenicama izriče istovremenost, prijevremenost i poslijevremenost.

Kao najčešći veznici u vremenskim rečenicama javljaju se: ***kad, dok, čim, tek što, istom što, prije nego, pošto, otkad, otkako, dokad, dok god, kad god...***

***Dok radim,** ne zabušavam.*

*Doći će **kada završi s poslom.***

***Tek što sam sjeo,** zazvonio je telefon.*

Načinske rečenice – zavisnosložene rečenice u kojima se zavisna rečenica prema glavnoj rečenici odnosi kao **priložna oznaka načina** prema predikatu.

Kao najčešći veznici u načinskim rečenicama javljaju se: ***kako, kao što, kao da...***

*Radite **kako je rečeno.***

*Život u gradu nije više isti **kao što je bio prije.***

*Crta **kao da je slikar.***

Poredbene rečenice – zavisnosložene rečenice u kojima se zavisna rečenica prema glavnoj rečenici odnosi kao **priložna oznaka poredbe** prema predikatu.

Poredbene se rečnice ponekad izdvajaju u posebnu skupinu priložnih rečenica, a katkada se promatraju zajedno s načinskima, a katkada se o njima uopće ne govori nego se govori samo o načinskim rečenicama.

Kao najčešći veznici u poredbenim rečenicama javljaju se: ***kako, kao što, nego, nego li, nego što, nego da,*** riječi s poredbenim značenjem, te suodnosni prilog ***tako.***

***Kao što je on postajao glasniji,** tako sam ja postajao tiši.*

*Tebi je lakše **nego njima.***

*Naš klub sada igra bolje **nego što je igrao prošlu sezonu.***

Uzročne rečenice zavisnosložene rečenice u kojima se zavisna rečenica odnosi prema glavnoj rečenici odnosi kao **priložna oznaka uzroka** prema predikatu odnosno kao uzrok prema posljedici.

Uzročnu rečenicu s glavnom povezuju veznici: ***jer, budući da, kako, kad, što, zato što, zbog toga što, s obziro na to što...***

Budući da pada snijeg, *utakmica je odgođena.*
Kako nema struje, *u kući gori svijeća.*
S obzirom na to što je marljiv, *dobit će bicikl.*

Namjerne rečenice zavisnosložene su rečenice u kojima zavisna rečenica označava namjeru s kojom se vrši radnja glavne rečenice. Namjerne se rečenice razlikuju od svih drugih zavisnosloženih rečenica po tome što im u zavisnim rečenicama dolaze samo oblici prezenta i kondicionala.

Namjernu rečenicu s glavnom povezuju veznici: ***da, samo da, eda, kako, li, ne li, neka...***

Sve bih dao ***samo da se vrati.***
Ušao je u trgovinu ***da kupi knjigu.***
Reci mu ***neka opere ruke.***

Pogodbene rečenice zavisnosložene su rečenice u kojima zavisna rečenica označava pogodbu ili uvjet vršenje radnje u glavnoj rečenici.

Pogodbenu rečenicu s glavnom povezuju veznici: ***ako, da, kad, li, samo da, ukoliko...***

Ako pita, *odgovori.*
Kad bi na sve njive posadili krumpir, *imali bi ga pune vreće.*
Samo da nisi boksač, *ja bih ti već pokazao.*

Posljedične rečenice zavisnosložene rečenice u kojima se zavisnom rečenicom označuje posljedica.

Veznici posljedničnih rečenica su: ***da, tako da, te.***

To je radio tako automatski ***da mene nije ni primjetio.***
Bilo je puno ljudi ***tako da smo morali stajati.***
Brod se tako ljuljao ***te se činilo da će potonuti.***

Dopusne rečenice zavisnosložene rečenice u kojima se dopušta radnja glavne rečenice iako se tome protivi radnja zavisne rečenice.

Veznici dopusnih rečenica su: ***iako, mada, makar, premda, ako i, ma kako, ma koliko...***

Došla je ***iako nije htjela.***
Makar si obrazovan, *ti si nepristojan.*
Ma kako dobro radio, *nisi zadovoljan.*

Atributne rečenice zavisnosložene rečenice u kojima se zavisna rečenica prema glavnoj odnosi kao što se atribut odnosi prema imenici ili kojoj drugoj imenskoj riječi.

Kao veznici u atributnim rečenicama dolaze: **odnosne zamjenice, prilozi, *da*.**

Ona je ugazila cvijeće ***koje je raslo na livadi.***
Nije došlo vrijeme ***da se mi veselimo.***
Plavokosi igrač, ***koji je bio na desnom krilu,*** *zabio je gol.*

TVORBA RIJEČI

Tvorba riječi je dio gramatike koji proučava tvorbenu strukturu dosadašnjih riječi dajući pravila za tvorbu novih riječi.

Riječ koja u tvorbenom procesu služi kao polazna zove se **osnovna riječ**, a riječ koja se tvorbom ostvaruje zove se **tvorbena riječ** ili **tvorenica.**
tlak, mjeriti - osnovne riječi *tlakomjer* - tvorbena riječ

Osnova je niz glasova zajedničkih osnovnoj i tvorbenoj riječi
vrapc-a, pism-a, čuv-am, čist-ać

Sve riječi koje imaju zajednički niz glasova i značenjsku vezu čine **tvorbenu porodicu.**

Korijen je niz glasova zajedničkih svim članovima tvorbene porodice.
tvorbena porodica: *drvo - drvce - drven - drvarnica...*
korjen: *drv*

Tvorbeni načini

Ako je tvorenica u tvorbenoj vezi s jednom riječi zove se **izvedenica** - takav način tvorbe zove se **izvođenje.**
Ako je tvorenica u tvorbenoj vez s dvjema riječima zove se **složenica** - takav način tvorbe zove se **slaganje.**

Razlikujemo nekoliko tvorbenih načina ovisno o tom pomoću kojih se tvorbenih sredstava izražava tvorbeno značenje tvorenice:
sufiksalna tvorba, prefiksalna tvorba, prefiksalno-sufiksalna tvorba, čisto slaganje, srastanje, složeno-sufiksalna tvorba i preobrazba.

Sufiksalna tvorba

Sufiksalna tvorba je tvorba riječi pri kojem se tvorbeno značenje izražava tvorbenim nastavkom ili sufiksom.
Za razliku od **običnog nastavka** kojim samo mijenjamo oblik iste riječi **tvorbenim nastavcima** od jedne riječi dobivamo nove.
*drv-**o**, drv-**a**, drv-**om*** (-o, -a, -om su obični nastavci)
*drv-**arnica**, drv-**ar**, drv-**ni*** (-arnica, -ar, -ni su tvorbeni nastavci)
Obične nastavke zovemo **nastavcima,** a oni su nositelji gramatičkog značenja riječi, a tvorbene nastavke **sufiksima,** oni su nositelji tvorbenog značenja riječi.

Prefiksalna tvorba

Prefiksalna tvorba je tvorba riječi pri kojem se tvorbeno značenje izražava tvorbenim **predmetkom** ili **prefiksom.**
Prefiks se od sufiksa razlikuje po svom položaju u riječi, sufiks je na kraju riječi, a prefiks na početku riječi.
*predsjednik - **pot**predsjednik, čovječan - **ne**čovječan,*
*čitati - **pro**čitati, brzo - **pre**brzo*
Kao prefiksi najčešće se javljaju prijedlozi, čestice (ne, ni) te mnogi predmetci stranog porijekla (anti, eks, kontra, trans, super, ekstra).
***anti**krist, **eks**teritorijalan, **kontra**produktivan, **trans**europski*

Prefiksalno-sufiksalna tvorba

Prefiksalna-sufiksalna tvorba je tvorba riječi pri kojem tvorenice nastaju istodobnim djelovanjem dvaju tvorbenih načina: prefiksalne i sufiksalne tvorbe; tvorbeno značenje tvorenice izražava se istodobno i **prefiksom** i **sufiksom.**
do**živ**otan**, **pod**stan**ar**, **do**koljen**ica

Slaganje

Slaganje je tvorba riječi pri kojem se tvorenice tvore s dvije riječi. Tako nastala tvorenica naziva se **složenica.**
zlatokril (zlato, krilo), pravopis (pravo, pisati), krivotvoriti (krivo, tvoriti)
Između prvog i drugog dijela složenica obično se nalazi samoglasnik koji spaja djelove u jedan pojam.
*blat-**o**-bran, basn-**o**-pisac*
Treba razlikovati **složenicu** od **izvedenice;** u tvorbi složenice sudjeluju dvije riječi, a pri tvorbi izvedenice kao polazna riječ služi složenica.
složenica: *pravopis (pravo, pisati)*
izvedenica: *pravopisni (pravopis)*

Srastanje

Srastanje je tvorba riječi pri kojem tvorenice nastaju srastanjem osnovnih riječi.
dangubiti (dan, gubiti), kućevlasnik (kuće, vlasnik)
Riječi nastale srastanjem po morfološkoj strukturi istovjetne su skupovima riječi na osnovi koje su tvorene.

Složeno-sufiksalna tvorba

Složeno-sufiksalna tvorba je tvorba riječi pri kojem tvorenice nastaju djelovanjem dvaju tvorbenih načina: slaganjem i sufiksalnom tvorbom.
*srednji vijek - **srednjovjekovni**, unutarnja politika - **unutarnjopolitički***

Preobrazba

Preobrazbom riječi iz jedne vrste riječi prelaze u drugu vrstu, pri čemu se mijenjaju njihova gramatička obilježja i sintaktički položaj.
*Rodila je već vrlo **stara**. (stara - pridjev)*
*Ona **stara** se stalno smješka. (stara - imenica)*

Tvorba skraćenicama

Nove riječ ponekad nastaju i tako da se duga riječ skrati.
auto (automobil), kino (kinematograf)
Skraćenice koje nastaju na način da se djelovi osnovnih riječi ujedine zovu se složene skraćenice:
***UN** - Ujedinjeni narodi, **HNS** - Hrvatski nogometni savez, **HNK** - Hrvatsko narodno kazalište*
za razliku od kratica (i sl., npr, itd, dr.) koje se upotrebljavaju samo u pisanju složene se skraćenice upotrebljavaju i u govoru.

MEMO
Sastavili: grupa autora
Uredio: I. Horvat
Tehnički urednik: Z. Novak
Izdavač: Omegapress
ISBN: 978-953-202-101-1